

متن پرسش

با سلام خدمت استاد عزیز: نسبت خیال با فضای مجازی چگونه است؟ در تمدن نوین اسلامی فضای مجازی و اینترنت خواهیم داشت؟ نسبت حکمت متعالیه با فضای مجازی چگونه است؟ فضای مجازی با حکمت متعالیه در تناقض نیست؟ در ضمن بخشی از مباحث نشست تخصصی «اسفار مجازی ۲؛ ارتباطات صدرایی» که دوشنبه ۱۶ شهریور ۹۴ با حضور حجت‌الاسلام دکتر حمید پارسانیا و حجت‌الاسلام دکتر عبدالحسین خسروپناه و جمعی از استادان و پژوهشگران این حوزه، در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات برگزار شد، تقدیم می‌گردد. (این جلسه علی‌رغم عنوان آن بیشتر به نسبت کلی علوم ارتباطات با فلسفه صدرایی می‌پردازد و نه به طور خاص فضای مجازی و فلسفه صدرایی) دکتر حمید پارسانیا: ابتدا مسئله زیست جهان در تفکر صدرایی را باید مطرح کنیم و ارتباط آن را با ارتباطات بینیم چیست و علوم ارتباطات چه ربطی به حکمت و فلسفه به صورت کلی و فلسفه صدرایی به صورت خاص دارد و این‌ها چه تعاملی با هم دارند. پارسانیا با طرح این پرسش که علوم به طور کلی و ارتباطات به عنوان یک علم به طور خاص چه نسبتی با فلسفه دارد یا می‌تواند داشته باشد، گفت: متأسفانه در نظام عمومی علم هنوز رویکرد پوزیتویستی غالب است و در نظام آموزشی ما هنوز گرفتار این رویکرد از علم هستیم و به دنبال خطا و آزمون می‌رویم. وی افزود: اگر ارتباطات اینگونه تعریفی داشته باشد، یک آسیب جدی است که به این حوزه وارد شده است، اما تعریف علم امروزه این‌گونه باقی‌نمانده و دچار تحولات دیگری شده است. علم به این معنا مستقل از حوزه‌های معرفتی دیگر نیست. پارسانیا با اشاره به اینکه آیا کار علوم اجتماعی فقط تبیین است یا نقادی و تفسیر، گفت: هر علمی می‌تواند به تفسیر و نقادی حوزه‌های دیگر بپردازد و علوم امروزه به صورت مستقل بی‌معنا است. وی در ادامه تصریح کرد: این وابستگی، جدی است و نظریه‌های اجتماعی و امدار موسسان خودشان هستند. رویکردهای آن هم و امدار عقبه‌های فلسفی خودشان هستند. بر این اساس حکمت اسلامی یقیناً تأثیرات فراوانی بر این دانش خواهد داشت. یکی از این مبادی که تأثیرگذار است رویکردی است که حکمت صدرایی به اصل هستی دارد. نگاه توحیدی حکمت صدرایی به عالم و آدم به دو صورت در علوم ارتباطات اثر می‌گذارد. پارسانیا در ادامه بیان کرد: کسی که با نگاه صدرایی می‌نگرد رویکرد انتقادی خواهد داشت. در مباحث انسان‌شناختی، معنایی که صدرا از انسان دارد و ارتباطی که با معانی، خدا، طبیعت ... پیدا می‌کند، سوالات متعددی را برای این حوزه به وجود می‌آورد. آیا چیزی به اسم عقلانیت ارتباطی داریم؟ وی گفت: حوزه دیگری که به هستی‌شناسی باز می‌گردد و محل تأمل است بحث ارتباطات انسانی نیست، بلکه ارتباط انسان با محیط و ... است.

ملاصدرا در جهانی که زیست می‌کند مواجه با نحوه انسانی با عالم است. بخش دیگر از اندیشه‌های صدرای که در این علم تاثیر گذار است، معرفت‌شناسی اوست، همانجا که علم را تعریف می‌کند و می‌گوید علم همان دانش آزمون‌پذیر است و بعد می‌گوید علم با عقل شروع می‌شود و حس با حضور عقل. ابزار علم، عقل است. آیا عقل، ابزار است و یا منبع هم هست؟ پارسانیا افزود: اینها بخشی از بحث‌های معرفت‌شناختی صدرای است که می‌تواند تبیین علوم ارتباطات باشد. این نظریه برخی از نظریه‌های دیگر را دور می‌کند. این چارچوب را اگر در نظر بگیریم مسیری را برای ما طراحی می‌کند که آن مسیر علوم ارتباطات است. اما این مسیر روشی را برای خودش تولید می‌کند و البته روش است نه کاربرد نظریه. وی گفت: این ربط که مطرح کردیم یک ربط منطقی است که حکمت صدرایی یک روش برای تولید منطقی ایجاد می‌کند. ما باید عوامل غیرمعرفتی که در حوزه تاریخ و جامعه وجود دارد را بررسی کنیم و باید عوامل غیرمنطقی که نقش دارند را شناسایی کنیم پس مبادی هستی‌شناختی و انسان‌شناختی هم یک روش را پیش رو می‌گذارد که با روش‌های علمی گذشته متفاوت است. یقیناً رویکرد صدرایی روشی ایجاد می‌کند که همه را محدود نخواهد کرد که تنها یک مورد را تجویز کنند. پارسانیا تصریح کرد: دانش‌های ارتباطی، دانش‌های توزیع دانش‌اند، نه تولید دانش. یعنی دانش ارتباطات علم تولید نمی‌کند بلکه توزیع‌کننده علم است؛ به نظرم این رشته به صورت رقیبی برای متافیزیک است و رشته‌ای بسیار چالش‌برانگیز خواهد بود. دکتر عبدالحسین خسروپناه: دکتر عبدالحسین خسروپناه با اشاره به اسفار اربعه ملاصدرا و ارتباط آن با علوم ارتباطات، گفت: اگر بخواهیم علوم ارتباطات صدرایی تولید کنیم باید علوم ارتباطات را با اسفار اربعه تطبیق دهیم؛ یعنی رابطه انسان با خدا، خدا با خلق و همچنین خلق با خلق را در این علوم جستجو کنیم. وی افزود: اگر علوم ارتباطات بخواهد با اسفار اربعه ارتباط داشته باشد باید در مسیر سفر چهارم یعنی رابطه انسان با انسان و غیرانسان قرار گیرد. رئیس موسسه حکمت و فلسفه ضمن بیان ضرورت مطالعه حکمت صدرایی و به ویژه حکمت نوصدرایی و ارتباط آن با علوم ارتباطات، گفت: در حکمت صدرایی مباحث خداشناسی، هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی مطرح می‌شود و ما باید رابطه این مباحث را با علوم ارتباطات کشف کنیم. حکمت صدرایی با توجه به موضوع اسفار و همچنین مباحث چهارگانه‌ای که بیان شد، تاثیر جدی بر علوم ارتباطات دارد.

متن پاسخ

باسمه تعالی: سلام علیکم: فضای مجازی از یک جهت و در ذات خود یک میدان بالقوه است برای آن‌که انسان‌ها صورت‌های مورد نظر خود را اعم از افکار و یا اشکال، در آن بنمایاند، مثل عالم خیال. و لذا می‌توانیم صورت‌های مطلوب خود را در آن إلقاء کنیم. در تمدن اسلامی چون هرچه بیشتر به حقایق عالم نظر می‌شود و اصالت به آن عالم داده می‌شود و کم‌تر به مرتبه‌ی خیال نظر می‌گردد، به همان اندازه به فضای مجازی که محل ظهور خیال است نظر می‌شود. ولی سعی دارد در آن فضا

خیالات متعالی را ظاهر کند مثل سالکی که خیالات خود را در ارتباط با عالم عقل شکل می‌دهد و از عالم وَهَم فاصله می‌گیرد. با توجه به امر فوق فکر نمی‌کنم فضای مجازی در ذات خود با حکمت متعالیه در تناقض باشد. همان‌طور که جناب ملاصدرا با طراحی هنرمندانه‌ی مدرسه‌ی خود در شیراز به نام مدرسه‌ی «خان»، صورت‌های عالی‌هی خیال را به ظهور رساند. کتاب‌های آقای دکتر مهدی امامی‌جمعه، نکات خوبی در این مورد دارد. موفق باشید